

(1883) mûsile-i Süleymâniyye derecesine nâil olduktan kısa bir süre sonra Bursa kadılığına yükseltildi. Rebîülâhîr 1302'de (Şubat 1885) Vergi Emaneti İdare Meclisi âzalığı üzerinde kalmak üzere Bağdat, Basra ve Musul vilâyetleri arazi ve emlak müfettişliği göreviyle bir yıl kadar bu vilâyetlerde dolaştı. 1304'te (1887) kendisine Defter-i Hâkânî Senedât İdaresi Umûr-i Şer'îyye memuriyeti verildi. Receb 1305'te (Mart 1888) görevinin sona ermesi üzerine yeni bir memuriyete tayinine kadar hazine 2000 kuruş tahsis edildi. Aynı yılın ramazanında (mayıs) Meclis-i Eytâm âzalığına, bir ay sonra Evkâf-ı Hümâyûn Beytûlmâl kassâmlığına getirildi. Zilhicce 1306'da (Ağustos 1889) Mahkeme-i Teftiş-i Evkâf müsteşarı oldu ve ardından 4000 kuruş olan maaşı 6000 kuruşa çıkarılarak Evkâf-ı Mülûkâne memuriyeti verildi. Rebîülevvel 1307'de (Kasım 1889) haremeyn pâyesiyile taltif edildi. Bu arada 1889'da Hukuk Mektebi'nde evkaf dersi, bir yıl sonra arazi kanunnâmesi ve tapu nizamnâmesi derslerini, 1892'de İslâm hukukunun bazı konularını okutmaya başladı. 1311'de (1893-94) bu dersler üzerinde kalmak üzere Mülkiye Mektebi'nde ahkâm-ı evkâf dersleri vermekle görevlendirildi. Ayrıca Fâtih dersîamları arasında yer aldı ve ertesi yıl bazı talebelere icâzet verdi. Zilkade 1313'te (Nisan 1896) tarik maaşının memuriyet maaşına mahsup edilmesi konusunda irade çıktı.

Hüseyin Hüsnü Efendi Zilkade 1315'te (Nisan 1898), yarım maaş ödenmek üzere Mahkeme-i Teftiş-i Evkâf müsteşarlığı üzerinde kalarak 10.000 kuruş maaşla Hey'et-i İslâhiyye âzalığıyla Yemen'e tayin edildi ve beş yıl burada görev yaptı. 1320'de (1902) bu heyetin lağvedilmesiyle esas görevi olan Mahkeme-i Teftiş-i Evkâf müsteşarlığına döndü. Cemâziyelâhîr 1322'de (Ağustos 1904) Anadolu kazaskerliği pâyesine nâil oldu; aynı yılın zilkadesinde (Ocak 1905) irâde-i seniyye ile Yemen Bölgesi Islah Komisyonu üyeliğine getirildi. Rebîülevvel 1323'te (Mayıs 1905) Evkâf-ı Hümâyûn müfettişliği verildiyse de 1908'de Meşrutîyet'in ilânından sonra bu memuriyetin ismi Mahkeme-i Evkâf-ı Hümâyûn kadılığına çevrildi. Nihayet 30 Zilhicce 1327'de (12 Ocak 1910) Roma sefiri Hakkı Paşa'nın kurduğu kabinede şeyhülislâm olan Hüsnü Efendi kabinenin tutarsızlığı ve yanlış icraatı sebebiyle huzursuz olmuş, kabine aleyhine muhalif mebuslarla iş birliği yapması üzerine saraya davet edilerek 4 Receb 1328'de (11 Temmuz 1910) istifaya mecbur edilmiş,

gazetelere sıhhi sebepler yüzünden istifa ettiği bildirilmiş, nizamnâme gereğince kendisine 5000 kuruş mâzûliyet maaşı bağlanmıştır. Birinci Mecidi ve Birinci Osmânî nişanlarına sahip olan Hüsnü Efendi, 22 Cemâziyelâhîr 1330'da (8 Haziran 1912) vefat ederek Cerrahpaşa Camii hazîresinde babasının kabrinin yanına defnedilmiştir.

Hukuk Mektebi'nde verdiği dersler *İhsâf fî ahkâmî'l-evkâf* (İstanbul 1310, 1315) ve *Arazi Kanunnâmesi Şerhi* (İstanbul 1310, 1324) adlarıyla basılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, Sadrazamlar Dosyası, nr. 55; Hüseyin Hüsnü Efendi, *İhsâf fî ahkâmî'l-evkâf*, İstanbul 1310; a.mlf., *Arazi Kanunnâmesi Şerhi*, İstanbul 1310; *Osmanlı Müellifleri*, I, 289; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 623; İbnülemin-Hüseyin Hüsameddin Yasar, *Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti Târihçe-i Teşkilâtı ve Nüzzârın Terâcim-i Ahvâli*, İstanbul 1335, s. 248; Lütfi Simavi, *Sultan Resad'ın Sarayında Gördüklerim*, İstanbul 1342, s. 108; Danişmend, *Kronoloji*², V, 159-160; *Takvîm-i Vekâyî*¹, nr. 428; *Ceride-i İlmiyye*, III, 1284; "Hüseyin Hüsnü Efendi", TA, XIX, 420.

MEHMET İPŞİRLİ

HÜSEYİN b. İDRİS

(bk. İBN HÜRREM).

HÜSEYİN KÂMİL

(حسين كامل)

(1853-1917)

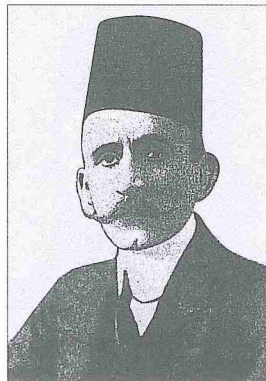
İngiltere himayesinde
tahta çıkarılan ilk Mısır kralı.

Kahire'de doğdu. Hidiv İsmâil Paşa'nın oğludur. İlk öğrenimine, saray mensupları ve eşraf çocukları için Menyel Sarayı'nda açılan okulda başladı. 1867'de babası ile birlikte İstanbul'a giderek Sultan Abdülaziz'i ziyaret ettikten sonra Paris'e geçti; 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılışına ka-

dar orada kaldı. Kanalin açılış törenlerine katılmak için Kahire'ye dönüşünün ardından Floransa'ya İtalya Kralı Victor Emanuel'in nezdine diplomatik elçi olarak gönderildi. Görevini tamamladıktan sonra 1870'te Kahire'ye dönüp Vakıflar, Nâfia, Dahiliye ve Maliye nazırı olarak Meclis-i Nüzzâr'da vazife yaptı. Nâfia nazırı iken Kahire-Hulvân arasındaki demiryolunu inşa ettirdi. Babasının azli (1879) ve sürgüne gönderilmesi üzerine onunla birlikte Napoli'ye yerleşti. Urâbî Paşa'nın isyanının ardından meydana gelen siyasi gelişmeler üzerine 1882'de Mısır'a döndü.

Hüseyin Kâmil'in gerek Hidiv Tefvik Paşa (1882-1892) gerekse Hidiv II. Abbas Hilmi (1892-1914) zamanlarında üstlendiği en önemli resmî görev Meclis-i Şûrâ reisliği oldu. Bu görevinden, 1909'da Süveyş Kanalı imtiyazının uzatılması konusunda çıkan kriz sırasında ayrıldı. Resmî görevlerden uzak kaldığı dönemlerde ticaret ve ziraatla uğraştı. Ayrıca Mısır'da faaliyet gösteren birçok yabancı şirketin temsilciliklerinde bulundu. Mısır'da ziraatın geliştirilmesi için Hidiviyyet Ziraat Cemiyeti'ni faaliyete geçirdi. Daha sonra kurulan Ziraat Nezâreti'nin teşkilâtlanmasında bu cemiyet büyük rol oynadı. Bunlara paralel olarak ziraatı teşvik için İskenderiye ve Kahire'de yabancıların da iştirak ettiği ziraat sergileri açtı. İstanbul'da kurulan Ticaret Mektebi'ni örnek alarak giderleri özel gelirlerle karşılanan bir Özel Ticaret Mektebi açtı.

Osmanlı Devleti 1914 sonbaharında I. Dünya Savaşı'na girince İngiltere, Süveyş Kanalı'nı doğrudan kontrol altına almak ve Osmanlı Devleti'nin cihad çağrısına Mısırlılar'ın uymasını engellemek amacıyla, 1882'den beri işgal altında bulundurduğu Mısır üzerinde himayesini ilân etti (18 Aralık 1914). 19 Aralık'ta bu durumu ve o sırada İstanbul'da bulunan Hidiv II. Abbas'ın görevinden azledildiğini hânedanın en yaşlı üyesi sıfatıyla Hüseyin Kâmil'e bildirdi. Ayrıca Mısır'ın eskiden olduğu gibi Mehmed Ali Paşa hânedanından bir prens tarafından yönetileceği ilân edilerek Hüseyin Kâmil'e "sultan" unvanı ile tahta çıkması önerildi. Bu arada İngilizler, tekliflerinin kabul edilmemesi halinde yabancı birini (muhtemelen Ağa Han'ı) Mısır'a kral olarak tayin edecekleri haberi yaydılar. Önce tereddüt gösteren Hüseyin Kâmil daha sonra İngilizler'in teklifini kabul etti ve 20 Aralık 1914'te tahta çıktı. İlk tepkiyi İstanbul'dan tayin edilmiş olan Mısır kadısı göstererek söz konu-

Hüseyin Kâmil

su sultanlığın geçerli olmadığını, bunun Osmanlı Devleti'nin hükümlerine aykırı bulunduğunu belirtti. Bu görüşün halk üzerindeki tesirini göz önüne alan Hüseyin Kâmil 21 Aralık'ta kadılığı ilga etti. Bunun ardından İstanbul'dan daha şiddetli tepkiler geldi. Bâbîâlî bir fetva çıkartarak "hidv-i kâzib" diye vasıflandırdığı Hüseyin Kâmil'i hain ilân etti ve müslümanların ona karşı gelmesinin gerektiğini bildirdi. Bu fetva Mısır'da pek etkili olmadı. Zira bütün güç ve iktidar İngilizler'in elindeydi, muhalefet edenler şiddetle cezalandırılıyordu.

Hüseyin Kâmil, kral ilân edildikten sonra ülkeyi dolaşarak halk ile bütünleşmeye çalışmasına rağmen kabul görmedi ve hatta öldürülmek istendi. Aynı zamanda kendisini kral ilân eden İngilizler'le de tam bir uyum içinde olmadı. Bu şartlar altında sağlığı bozulan Hüseyin Kâmil 1916'da hastalandı ve 9 Ekim 1917'de öldü. Yerine kardeşi Ahmed Fuad geçti.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, Dahiliye -Kalem-i Mahsûs, nr. 35/55; BA, Dahiliye -Şifre, nr. 48/133, 48/178, 48/202; *Mısır Meselesi* (nşr. Bab-ı Âlî Hâriciye Nezâreti), İstanbul 1334, s. 166; S. A. Moseley, *With Kitchener in Cairo*, London 1917, s. 82; Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, III, 406-409; *Evrâku Muhammed Ferid* (nşr. Merkezü'l-vesâik ve târihi Mısır'l-muâsır), Kahire 1978, I, 194, 197, 199, 208, 210, 215, 217-218, 241, 243-244; P. M. Holt, *Egypt and the Fertile Crescent 1516-1922*, London 1980, s. 229-230; P. Mansfield, *The Arabe*, London 1980, s. 188, 233; Latife M. Sâlim, *Mısır fi'l-harbi'l-âlemiyyeti'l-ülâ*, Kahire 1984, s. 35-49; M. Ali Alûbe, *Zikriyyân icimâ'iyye ve siyâsiyye*, Kahire 1988, s. 69-70; "Hüseyin Kâmil", *TA*, XXI, 179; P. J. Vatikotis, "Husayn Kâmil", *EP* (İng.), III, 624-625.

ZEKERİYYA KURŞUN

HÜSEYİN KÂZIM KADRI (1870-1934)

Türk fikir adamı,
Türk Lugatı adlı eseriyle
tanınan müellif.

İstanbul Beylerbeyi'nde doğdu. Babası Trabzon valilerinden Kadri Bey'dir. İlk öğrenimine Beylerbeyi Sıbyan Mektebi'nde başladı. Soğukçeşme Askerî Rüşdiyesi'ni bitirdi. Mülkiye Mektebi'nin idâdî kısmına kaydolmasına rağmen babasının Aydın vilâyeti defterdarlığına tayin edilmesi üzerine İstanbul'dan ayrılarak ailesiyle İzmir'e gitti. Burada İngiliz Ticaret Mektebi'nden mezun oldu. Özel hocalardan Arapça ve Farsça dersleri aldı; fen bilimleri tahsil etti. *Türk Lugatı*'nı yazmaya karar verdikten sonra Yunanca ve Latin-

ce öğrendi. Merak duyduğu ziraatçılık konusundaki bilgilerini geliştirmek için bir ara Almanya'ya gitti.

Hüseyin Kâzım ilk resmî görevine Aydın Vilâyeti Muhasebe Kalem-i'nde başladı (1887). Burada bir yıl kadar çalıştıktan sonra istifa etti. Ailesi İstanbul'a dönünce Maliye Nezâreti Mektûbî Kalem-i'ne girdi (1890). Bir müddet sonra Hariciye Nezâreti Umûr-ı Şehbenderî Kalem-i'ne geçti (1895); bir süre Dârüşşafaka'da astronomi hocalığı yaptı. Ardından Tiflis şehbenderliğine tayin edildiyse de annesi rızâ göstermeyince daha önce çalıştığı maliyedeki görevine döndü. 1902'de bu görevinden de ayrılarak II. Meşrutiyet'in ilânına kadar resmî görev almadı. Mücadeleci bir mizaca sahip oluşu sık sık görev değiştirmesine sebep oldu. Bir ara Tevfik Fikret ve Hüseyin Cahit'le Yeni Zelanda'ya giderek bir köy kurup orada yaşamak teşebbüsünde bulundu; fakat hükümetin durumdan haberdar olması yüzünden bu düşünce gerçekleşmedi. II. Meşrutiyet'ten sonra yine Tevfik Fikret ve Hüseyin Cahit'le *Tanin* gazetesini çıkardı. Meşrutiyet'in ilânından önce girdiği İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin iktidara gelmesiyle kendisine birçok görev teklif edildi. Canik (Samsun) mutasarrıflığı ve Beyrut defterdarlığına tayin teklifini kabul etmedi. Ardından Siroz (Serez / Selânik) mutasarrıflığı (1909), Halep valiliği (1910), İstanbul şehreminliği (1911) ve İstanbul vali vekilliği gibi görevlere getirildi. 1912'de Selânik valisi oldu. Aynı yılın nisan ayında yapılan seçimlerde Saruhan (Manisa) sancağı mebusu seçildi. Kısa bir süre sonra tekrar Selânik valiliğine tayin edildiyse de 1912 yılının Ağustosunda bu görevden ayrıldı.

I. Dünya Savaşı başlarında ailesiyle beraber Beyrut'a giden Hüseyin Kâzım buradaki kütüphanelerden ve Arap âlimleriyle hristiyan din adamlarından da faydalanarak *Türk Lugatı* ile ilgili çalışma-

larını yoğunlaştırdı. Mütarekenin ardından Suriye Osmanlı Devleti'nin elinden çıkınca yerli halk tarafından kendisine teklif edilen Beyrut valiliğini kabul etmeyip İstanbul'a döndü. Aydın mebusu olarak Meclis-i Meb'ûsan'a girdi ve meclisin birinci reis vekilliğine seçildi. Mîsâk-ı Milli'nin belirlenmesi için meclise ilk teklifi verdi. İstanbul'un işgali üzerine meclis feshedilince bir süre açıkta kaldı. Tevfik Paşa kabinesinde Ticaret ve Ziraat nâzırlığı ile Adliye nâzir vekilliği görevlerinde bulundu (1920). Bu sırada Ankara hükümeti ve Mustafa Kemal'le görüşmek için Müşir Ahmed İzzet Paşa başkanlığındaki heyetle Bilecik'e, oradan da Ankara'ya gitti. İstanbul'a dönüşünde Evkaf nâzırlığı ve Maliye nâzir vekilliği yaptı. Ağustos 1921'den sonra hiçbir resmî görev kabul etmedi; bazı özel banka ve şirket idare meclisi üyeliklerinde bulundu. Son yıllarını Beylerbeyi'ndeki yalısında çalışarak geçirdi. Dinlenmek üzere gittiği Tarsus'ta 17 Ocak 1934'te vefat etti. Naaşı İstanbul'a getirilerek Beylerbeyi Küplüce Mezarlığı'na defnedildi. Kitaplarını ölümünden iki yıl önce Üsküdar Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'ne vakfetmişti. Neşredemediği kitap, makale, tercüme ve hâtıraları ise kızı Rikkat Kunt tarafından Türkpetrol Vakfı'na verildi.

Hüseyin Kâzım'ı yakından tanıyanlar onun âdil olmayan idarecilere karşı cesur ve cüretli bir mücadeleci, gerektiğinde mensubu bulunduğu fırka ve grupları bile en ağır şekilde tenkit etmekten çekinmeyen, idareciliğinde otoriter bir şahsiyet olduğunu söylerler. Bazı görevlerinden maaş almayacak kadar menfaat ve hırs-tan uzak, fedakâr bir insan olarak bilinen Hüseyin Kâzım Arapça ve Farsça'dan başka Fransızca, İngilizce, İtalyanca, Yunanca ve Latince'ye de vâkıftı.

Eserlerinde genellikle Şeyh Muhsin-i Fânî müstear adını kullanan Hüseyin Kâzım Kadri'nin en belirgin özelliği ilmî ve fikrî yönünün kuvvetli olmasıdır. *Trabzon Vilâyet Gazetesi*, *Resimli Kitap*, *Saadet*, *Tan*, *Yeni Asır*, *Tasvîr-i Efkâr*, *Vakit*, *Ma'lûmat*, *Tanin*, *İkdam*, *İctihad*, *Servet-i Fünûn*, *Sebilürreşâd* gibi gazete ve dergilerde dil, din, felsefe, iktisat, ziraat ve siyasetle ilgili birçok makale yazdı, kitap yayımladı. Kültür konularında muhafazakâr bir anlayışa sahip olmasına karşılık dinî konularda modernist anlayışı savundu. İslâm'ı doğru anlamak ve müslümanları gerilikten kurtarmak için Kur'an'ın ruhuna yönelmeye önem verdi.

Hüseyin Kâzım'ın Asr-ı saâdet ve Hulefâ-yi Râşidîn devri dışındaki İslâm ve Os-

Hüseyin
Kâzım Kadri